

Adrianna Siostrzonek-Sergiel

Prawo do prywatności jednostki a proces karny

Acta Scientifica Academiae Ostroviensis. Sectio A, Nauki Humanistyczne, Społeczne i Techniczne 4 (2), 7-29

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ADRIANNA SIOSTRZONEK-SERGIEL

dr, Wyższa Szkoła Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych w Katowicach

PRAWO DO PRYWATNOŚCI JEDNOSTKI A PROCES KARNY

Streszczenie: Poniższy artykuł dotyczy problemu pogwałcenia prawa do prywatności, które może pojawić się w procesach karnych. Podkreślono, iż istnieje sprzeczność interesów – publicznego i prywatnego. Ten pierwszy przejawia się w utrzymaniu porządku publicznego, zapobieganiu przestępczości i karaniu przestępców, przy jednoczesnym zapewnieniu informacji publicznej dotyczącej postępów i wyników toczących się procesów karnych. Drugi rodzaj prawa – prawo prywatne, wyrażone jest w prawie do ochrony życia prywatnego i rodzinnego, honoru i dobrego imienia, a także w prawie do podejmowania decyzji dotyczących życia prywatnego. Konfrontacja tych dwóch interesów często prowadzi do zrzeczenia się jednego z nich, ponieważ w każdym kraju ustawodawstwo właściwie równoważące prywatny interes przed interesem publicznym musi zdecydować, czy i w jakim zakresie zapobiegać zakłócaniu prywatności osób. Rozważania należy zacząć od zdefiniowania „prawa do prywatności”. Problemem badawczym podjętym w niniejszym badaniu była próba określenia „prawa do prywatności” wraz ze wskazaniem obszarów ryzyka. W tym celu autor odniósł się do prawa międzynarodowego. Różnorodność tego prawa nie nakłada konieczności omówienia prawa do prywatności oddzielnie dla każdego międzynarodowego systemu prawnego. W związku z tym, prawo do prywatności w systemie prawnym Narodów Zjednoczonych, Rady Europy, czy Unii Europejskiej zostało oddzielnie komentowane. W ten sposób lista elementów prawa do prywatności powinna być „skonfrontowana” z przepisami regulującymi postępowanie karne w celu uzyskania odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób poszczególne elementy prawa do prywatności mogą być naruszone w postępowaniu karnym i tym samym, który z tych obszarów wymaga szczególnych środków ochrony. Należy podkreślić, iż sposoby ochrony przeciwko pogwałceniu prawa do prywatności powinny wynikać z przepisów prawa oraz powinny być jasne i jednoznaczne. Jednostki, których prawo do prywatności zostało pogwałcone powinny wykorzystać wszelkie środki prawne w celu obrony przed tym pogwałceniem.

Słowa kluczowe: prywatność, proces karny, prawo, ochrona prawa

WPROWADZENIE

Wolność osobista, godność osoby ludzkiej, a także prawo do poszanowania życia prywatnego jednostki są kategoriami centralnymi w demokratycznym państwie prawa, uznanymi za podstawowe prawa i wolności człowieka, będąc jednocześnie

swoistym miernikiem rozwoju demokracji. Świadomość poszanowania prywatności stanowi także jeden z podstawowych wyznaczników poczucia bezpieczeństwa jednostki w państwie. Ze szczególnym narażeniem jednostki na naruszenie bezpieczeństwa prywatności mamy do czynienia na gruncie procesu karnego. W postępowaniu karnym dochodzi do zderzenia dwóch interesów, interesu publicznego z prywatnym [Zgryzek 1991, 43].

Ten pierwszy przejawia się generalnie w utrzymaniu porządku publicznego, zapobieganiu przestępstwom i karaniu ich sprawców przy jednoczesnym zapewnieniu społeczeństwu informacji o przebiegu i wynikach toczących się postępowań karnych. Natomiast drugi interes - interes prywatny, wyraża się w prawie do ochrony życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz prawie do decydowania o swoim życiu osobistym. Konfrontacja tych dwóch interesów często prowadzić musi do ustąpienia jednego z nich, albowiem w każdym państwie ustawodawca odpowiednio wyważając interes prywatny z interesem publicznym musi zdecydować, czy i w jakim zakresie dopuścić ingerencję w prywatność jednostek.

Podkreślenia przy tym wymaga fakt coraz silniejszego akcentowania przez doktrynę potrzeby ograniczania interesu publicznego na rzecz interesu jednostki, albowiem ochrona interesu publicznego w żadnej mierze nie może mieć charakteru absolutnego [Jung 1988, 17; Zgryzek 1991, 44].

Prawo państwa do ograniczania praw obywatelskich w związku z wykonywaniem obowiązku zapewnienia bezpieczeństwa publicznego nie usprawiedliwia nieograniczonej ingerencji w sferę prywatności jednostek [Hofmański 1995, 264].

W demokratycznym państwie staje się niezbędne zbudowanie pewnych mechanizmów prawnych, które miałyby na celu ochronę obywateli przed naruszeniem ich prywatności.

W trakcie postępowania karnego, prywatność jego uczestników jest szczególnie narażona na naruszenia. W literaturze przedmiotu zwraca się uwagę zwłaszcza na ingerencję w prawo do prywatności oskarżonego [Lach 2010]. Jest to dosyć oczywiste, gdyż to oskarżony staje się podmiotem inwigilacji, wobec niego stosuje się środki przymusu, najczęściej to jego dotyczy przeszukanie, czy zajęcie korespondencji i inne czynności dowodowe, które wkraczają w sferę prywatności jednostki.

Zauważyć jednak należy, że dążenie do wykrycia prawdy materialnej wiąże się z koniecznością odstonięcia pewnych tajemnic i szczegółów z życia nie tylko oskarżonego, ale i innych osób, w tym również świadków, czy pokrzywdzonego, a nawet jego

rodziny. Co więcej, życie prywatne tych osób może stać się przedmiotem zainteresowania nie tylko organów prowadzących postępowanie karne, ale także pozostałych uczestników procesu, a nawet mediów i osób postronnych.

Pojawia się zatem pytanie na ile państwo może ingerować w prywatność uczestników procesu karnego, a przede wszystkim - jakie powinno zastosować środki w celu zminimalizowania tej ingerencji. Aby odpowiedzieć sobie na te pytania najpierw trzeba ustalić, czym jest samo prawo do prywatności. Dopiero sprecyzowanie tego prawa pozwoli na podjęcie dalszych działań polegających na analizie sposobów naruszeń, jakie mogą mieć miejsce w trakcie postępowania karnego i poszukiwaniu mechanizmów minimalizujących te naruszenia. Analiza taka przekracza ramy niniejszego opracowania, które zostanie ograniczone jedynie do próby przedstawienia pojęcia prawa do prywatności jako punktu wyjściowego do dalszych badań.

W licznych systemach prawnych, jak i w nauce prawa, unika się konstruowania definicji prawa do prywatności, koncentrując się jedynie na wyliczaniu sfer, które powinny być chronione za pomocą tego prawa, bądź na ustalaniu listy działań, które godzą w sferę prywatności jednostki [Kański 1991, 326]¹.

Wskazuje się, że nie mogą się powieść wszelkie próby enumeratywnego i precyzyjnego wyliczenia elementów prawa do prywatności, gdyż nie istnieje uniwersalna i niezmienna „przestrzeń prywatności” właściwa każdej osobie [Safjan 1997, 128; Sakowicz 2006, 27; Sobczak 2005, 50]². Samo bowiem pojęcie „prywatności”, na którym wszak musi opierać się konstrukcja prawa do ochrony prywatności, jest różnie rozumiane w ramach różnych grup społecznych [Sut 2002, 124; Whitman 2004, 1151].

Istotne znaczenie dla pojmowania tego pojęcia będą też miały normy obyczajowe, moralne, czy religijne panujące w danym kręgu kulturowym. Dodatkowo, nawet w ramach tej samej społeczności kulturowej można spotkać różnice w postrzeganiu prywatności, a co więcej, poglądy danej społeczności mogą ulegać zmianie

¹ Dla przykładu, w 1971 roku opublikowano wyniki ankiety międzynarodowej przeprowadzonej w krajach członkowskich OECD, a dotyczącej problemów prawnych używania komputerów do gromadzenia i przetwarzania danych osobowych i wynikających stąd zagrożeń dla prywatności jednostek. Na podstawie tych wyników ustalono, iż w większości krajów członkowskich nie można mówić o jednej „obowiązującej” definicji prawa do prywatności, co więcej ustawodawstwa wielu z tych państw nie przewidują ochrony prawa do prywatności jako wartości samoistnej, lecz jedynie zapewniają ochronę różnych przejawów tego prawa.

² Na brak możliwości wskazania zamkniętego katalogu komponentów prawa do prywatności wskazuje również A. Sakowicz, który jednak nie zgadza się z tym, że nie istnieje uniwersalna przestrzeń prywatności i podejmuje się stworzenia opisowej definicji pojęcia „prywatność”.

wraz z upływem czasu [Sut 2002, 125; Sobczak 2004, 153]. Te różnice w rozumieniu „prywatności” sprawiają, że treść prawa do prywatności w poszczególnych systemach prawnych może się znacząco od siebie różnić [Koper 2010, 134]³.

W tej sytuacji najstuszniejszym rozwiązaniem wydaje się sięgnięcie do prawa międzynarodowego, w którym problematyka praw człowieka znajduje poczesne miejsce. Podstawowym problemem, jaki pojawia się przy prezentowaniu tego zagadnienia jest heterogeniczność prawa międzynarodowego.

Prawo to nie powstaje bowiem w wyniku działalności jednego ośrodka prawodawczego, lecz na skutek działań kilku ośrodków, wśród których należy wymienić przede wszystkim Organizację Narodów Zjednoczonych, Radę Europy oraz Unię Europejską. Ta cecha prawa międzynarodowego powoduje, że nie da się ustalić jednej treści prawa do prywatności w systemie międzynarodowym, lecz należy je odrębnie przedstawić na tle regulacji pochodzących z poszczególnych ośrodków.

OCHRONA PRAWA DO PRYWATNOŚCI W USTAWODAWSTWIE ONZ

Pierwszą organizacją międzynarodową, która postawiła sobie za cel między innymi popieranie przestrzegania praw człowieka była Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ). Obecnie podstawowym organem ONZ działającym w sferze praw człowieka jest powołana w marcu 2006 roku Rada Praw Człowieka z siedzibą w Genewie⁴. W pierwszych wyborach do Rady zarówno Polska jak i Ukraina zostały jej członkami⁵, co oznacza przyjęcie na siebie obowiązku utrzymania najwyższych standardów w promocji i ochronie praw człowieka.

Zadaniem Rady jest wspieranie powszechnego poszanowania i ochrony praw człowieka oraz podstawowych wolności w równy i uczciwy sposób dla wszystkich ludzi, bez względu na pochodzenie. Rada Praw Człowieka zastąpiła działającą od 1946

³ Warto też zwrócić uwagę w ślad za R. Koperem, że pojęcie „prawa do prywatności” nie jest tożsame z pojęciem „życie prywatne”, czy też „prywatność”.

⁴ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ A/RES/60/251 z dnia 15 marca 2006 r. Rada Praw Człowieka rozpoczęła pracę 19 czerwca 2006 r.

⁵ W pierwszych wyborach w maju 2006 roku Polska została wybrana członkiem Rady na okres 1 roku, a Ukraina na okres 2 roku. Następnie w wyborach w 2010 r. Polska została ponownie wybrana w skład Rady na kadencję w roku 2013.

roku Komisję Praw Człowieka⁶, która krytykowana była zarówno za selektywność w traktowaniu naruszeń tych praw oraz brak skuteczności, przy jednoczesnych wysokich kosztach jej działalności, a także za skład – jej członkami były państwa uznane za odpowiedzialne za ciężkie naruszenia praw człowieka [Wieruszewski 2005; Kuźniar 2002, 76]. Niekwestionowanym jednak sukcesem prac tej Komisji było opracowanie w 1948 roku dokumentu uznawanego za jeden z najważniejszych kroków w dziedzinie praw człowieka, a mianowicie Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka⁷ (dalej jako Deklaracja).

W założeniach jej twórców, Deklaracja miała być aktem prawnym stymulującym dalsze prace ONZ w dziedzinie praw jednostki, stąd też dokument ten nie ma mocy obowiązującej, a stanowi jedynie rolę dyrektywy mającej nakłonić państwa członkowskie do stworzenia odpowiednich regulacji prawnych w systemach prawa krajowego. Jak się jednak podnosi w literaturze, Deklaracja uzyskała swego rodzaju pośrednią moc wiążącą dzięki temu, iż wywarła ogromny wpływ na praktykę prawotwórczą wielu państw, w szczególności na konstytucje krajowe [Michalska 1976, 172; Resich 1981, 42; Gilas 1999, 12; Jasudowicz 1999, 15; Symonides 1977, 34; Kuźniar 2002, 66].

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka do podstawowych praw jednostki zaliczyła na prawo do prywatności, wskazując w art. 12, iż nie wolno samowolnie ingerować w czyjekolwiek życie prywatne, domowe, bądź korespondencję, ani też uwłaczać honorowi lub dobremu imieniu człowieka⁸. W nauce prawa podkreśla się, iż to postanowienie Deklaracji uściśla dobra osobiste objęte sferą życia prywatnego człowieka, a także jest wskazówką legislacyjną dla organów stanowiących prawo w poszczególnych krajach zalecającą stosowanie konstrukcji prawa do prywatności.

⁶ Komisja Praw Człowieka została utworzona 16 lutego 1946 roku na podstawie Rezolucji 5 [I] Rady Społeczno-Gospodarczej. Była organem międzyrządowym, w skład którego wchodziły 53 państwa. Komisja zgodnie z powołującą ją do życia rezolucją spełniała szereg zadań: przygotowywała dokumenty z zakresu praw człowieka, przedkładała Radzie Społeczno-Gospodarczej zalecenia i raporty, brała udział w procedurze implementacyjnej poprzez m.in. powoływanie specjalnych sprawozdawców, niezależnych ekspertów.

⁷ Powszechna Deklaracja Praw Człowieka została przyjęta i proklamowana w dniu 10 grudnia 1948 r. jako rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 217 A (III).

⁸ „Artykuł 12 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Nie wolno ingerować samowolnie w czyjekolwiek życie prywatne, rodzinne, domowe, ani w jego korespondencję, ani też uwłaczać jego honorowi lub dobremu imieniu. Każdy człowiek ma prawo do ochrony prawnej przeciwko takiej ingerencji lub uwłaczaniu.”

Ponieważ, o czym wyżej wspomniano, postanowieniom Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka nadano jedynie charakter postulatów, po jej uchwaleniu rozpoczęto prace nad dwiema umowami międzynarodowymi, które miałyby moc wiążącą dla ratyfikujących je stron. Akty takie zostały uchwalone w 1966 r. i wraz z Deklaracją składają się na tzw. Międzynarodową Kartę Praw Człowieka. Są to Międzynarodowy Pakt Praw Politycznych i Obywatelskich (dalej Pakt) oraz Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych⁹. Jednocześnie powołano również Komitet Praw Człowieka¹⁰ jako podmiot powołany do monitorowania przestrzegania postanowień obydwu Paktów¹¹. Mimo iż brak wyraźnie wskazanej w aktach prawnych do tego kompetencji, Komitet dokonuje również interpretacji przepisów Paktu, stąd w rozważaniach nad prawem do prywatności w rozumieniu Międzynarodowego Paktu Praw Politycznych i Obywatelskich należy wziąć pod uwagę poglądy tego Komitetu.

Dla prawa do ochrony prywatności szczególne znaczenie ma art. 17 ust 1 Paktu, który stanowi, iż nikt nie może być narażony na samowolną lub bezprawną ingerencję w jego życie prywatne, rodzinne, dom czy korespondencję ani też na bezprawne zamachy na jego cześć i dobre imię człowieka¹².

⁹ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych z dnia 19 grudnia 1966 r., weszły w życie z dniem 23 marca 1976 r. Polska ratyfikowała Pakty w dniu 3 marca 1977 r. z datą wejścia w życie z dniem 18 czerwca 1977 r. (Dz. U. Nr 38, poz. 167).

¹⁰ Komitet Praw Człowieka powołany został do życia w 1977 r., kiedy to wszedł w życie Międzynarodowy Pakt Praw Politycznych i Obywatelskich. Komitet ten składa się z 18 niezależnych ekspertów o nieposzlakowanej opinii i uznanych w świecie kompetencjach w dziedzinie praw człowieka. Należy jednak podkreślić, że Komitet Praw Człowieka nie jest organem ONZ, choć jest bardzo silnie z ONZ związany. Do zadań Komitetu należy przyjmowanie i rozpatrywanie informacji przedkładanych przez państwa-strony Paktu w przedmiocie ochrony praw człowieka na terytorium tych państw, rozpatrywanie skarg państwowych, a także indywidualnych skarg na naruszenia praw człowieka. [Daranowski 1993, 33; Michalska 1994, 9]

¹¹ Instytucja skarg indywidualnych została przewidziana w Protokole Fakultatywnym do Międzynarodowego Paktu Praw Politycznych i Obywatelskich, który to protokół wymaga osobnej ratyfikacji przez państwa – strony. Polska przystąpiła do Protokołu Fakultatywnego w 1989 r.

¹² „Art. 17. Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych. 1. Nikt nie może być narażony na samowolną lub bezprawną ingerencję w jego życie prywatne, rodzinne, dom czy korespondencję ani też na bezprawne zamachy na jego cześć i dobre imię. 2. Każdy ma prawo do ochrony prawnej przed tego rodzaju ingerencjami i zamachami.”

Przepis powyższy pozwala na sformułowanie dwóch istotnych tez. Pierwsza z nich polega na przyjęciu, iż twórcy Paktu pragnęli zaakcentować działanie prawa do prywatności nie tylko na płaszczyźnie jednostka – organy państwowe, ale również na płaszczyźnie horyzontalnej, co oznacza, że prywatność jednostki podlega również ochronie przed ingerencją ze strony innych podmiotów, zwłaszcza osób prywatnych [Hofmański 1995, 254].

Potwierdza to zresztą Komitet Praw Człowieka, który w Uwagach ogólnych uchwalonych w dniu 23 marca 1988 r. stwierdza, iż prawa, o którym mowa w art. 17 ust. 1 Paktu musi być chronione przed wszelkimi ingerencjami, zarówno pochodzącymi ze strony funkcjonariuszy państwowych, jak i osób fizycznych lub prawnych¹³.

Po drugie, proklamowane w art. 17 ust. 1 Paktu prawo nie ma charakteru absolutnego. Skoro bowiem nie jest dopuszczalna ingerencja samowolna i bezprawna, zatem *a contrario* dozwolona jest ingerencja, która nie nosi cech samowolności i bezprawności. W treści Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych nie ma jednak zapisu, który określałby cechy takiej dopuszczalnej ingerencji, czy zakreślał jej granice¹⁴.

W szczególności brak wskazania komu owa ingerencja miałaby przysługiwać. Zdaniem Komitetu Praw Człowieka dopuszczalna ingerencja w prawo do prywatności to taka, która podejmowana jest na podstawie obowiązujących norm prawa wewnętrznego¹⁵ (przesłanka ta wyłącza bezprawność ingerencji). Przy czym normy te muszą szczegółowo i precyzyjnie określać warunki tej ingerencji, a także pozostawać w zgodzie z postanowieniami, przedmiotem i celem Paktu oraz być zgodne z zasadą rządów prawa, w szczególności przewidziana prawem wewnętrznym ingerencja musi być proporcjonalna do celu, któremu ma służyć¹⁶.

¹³ Uwagi ogólne Komitetu Praw Człowieka z dnia 23 marca 1998 r. [Michalska 1994, 119]

¹⁴ Warto zauważyć, iż w trakcie prac nad projektem Paktu Dania, Holandia i Irlandia zgłosiły postulat uzupełnienia art. 17 w ten sposób aby ust. 2 otrzymał brzmienie „Nie może być jakiegokolwiek ingerencji dokonywanej przez władze publiczne w czyjekolwiek prawo do poszanowania prywatności, domu i korespondencji, z wyjątkiem takich, które dokonywane są na podstawie prawa i są niezbędne w społeczeństwie demokratycznym w interesie obronności państwowej, bezpieczeństwa publicznego, dla ochrony zdrowia czy moralności, albo dla ochrony praw i wolności innych” [Wawrzyniak 1994, 10]

¹⁵ Uwagi ogólne z dnia 23 marca 1988 r. [Michalska 1994, 119]

¹⁶ Za „samowolną” ingerencję Komitet Praw Człowieka uznał taką, która ma miejsce wprawdzie na podstawie ustawy, ale ustawa została zredagowana przy użyciu niewłaściwie szerokich terminów, zbyt szeroko określa organy uprawnione do ingerencji, bądź nie zostały ustalone mechanizmy jej kontroli [Daranowski 1993, 206-2007; Michalska 1994, 119, 154]

Przechodząc do analizy poszczególnych wskazanych w art. 17 Paktu praw, jako pierwsze należy wymienić prawo do życia prywatnego. Prawo to należy rozumieć jako możliwość swobodnego rozwoju i nieskrępowanego spełniania swojej osobowości. Granicami tego prawa jest sfera wolności i prywatności innych jednostek. Korzystająca z prawa do życia prywatnego jednostka powinna mieć możliwość swobodnego nawiązywania kontaktów z innymi ludźmi według własnego wyboru oraz możliwość decydowania o zakresie ujawnienia dotyczących jej informacji [Hofmański 1995, 256].

To ostatnie prawo - prawo decydowania o ujawnianiu informacji dotyczących jednostki, ma w aktach prawnych ONZ szczególne miejsce. Za potencjalne źródło zagrożenia praw i wolności obywatelskich uznano bowiem fakt gromadzenia i przetwarzania (zarówno przez organy administracji państwowej, jak i przez podmioty prywatne) danych personalnych. Zagrożenie to nabrało tym większego znaczenia, że stale rozwijająca się nauka i coraz szerszy dostęp do środków technicznych pozwoliły na gromadzenie i przetwarzanie informacji o jednostkach (w tym także i rejestrów karnych) w sposób automatyczny.

Komputeryzacja różnego rodzaju baz danych stworzyła nową możliwość ingerencji w prawo do prywatności poprzez nadużywanie danych personalnych na przykład na skutek nieodpowiedniego ich przechowywania, przekazywania, czy wykorzystania. Z tego względu prawo do ochrony danych osobowych stało się przedmiotem szczegółowych regulacji prawnych¹⁷. Innymi typowymi formami ingerencji w prawo do prywatności są inwigilacja, nagonka prasowa, reglamentacja życia seksualnego [Hofmański 1995, 256].

Kolejne wymienione w art. 17 ust 1 Paktu prawo - prawo do poszanowania życia rodzinnego, winno być rozumiane jako prawo do nieingerencji w stosunki funkcjonujące w ramach rodziny. Przy czym pojęcie „rodzina” winno być rozumiane szeroko, nie tylko jako krąg osób związanych więzami formalnymi (jak małżeństwo, wstępni, zstępni czy osoby przysposobione), ale również krąg osób związanych więzami nieformalnymi [Michalska 1994, 119]. Przykładem mogą być społeczności afrykańskie, w których za rodzinę przyjmuje się wszystkie osoby zamieszkujące pod jednym dachem lub nawet w jednej wiosce. W związku z tym rodzina w rozumieniu art. 17 ust 1 Paktu będą nie tylko małżonkowie

¹⁷ W dniu 14 grudnia 1990 roku Organizacja Narodów Zjednoczonych ogłosiła Wytoczne w sprawie uregulowania kartotek skomputeryzowanych danych osobowych w formie rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ (Rezolucja 45/95). [Jasudowicz 1998, 183]

oraz osoby ze sobą spokrewnione, ale również osoby, które przebywają w związku nieformalnym i wspólnie zamieszkują Sakowicz 2006, 116]. Wskazuje się na takie przykłady typowej ingerencji w prawo do poszanowania życia rodzinnego jak nieuzasadnione ograniczenie władzy rodzicielskiej, czy deportacja części rodziny [Hofmański 1995, 256].

Prawo poszanowania mieszkania w rozumieniu art. 17 Paktu, należy rozumieć przede wszystkim jako prawo do korzystania z miejsca zamieszkania bez względu na tytuł zajmowania lokalu (własność, najem, dzierżawa, użytkowanie), a także miejsca wykonywania zwykłych, codziennych czynności¹⁸. Przyjęto, że z prawa tego korzystają również lokale służące celom komercyjnym. Możliwe formy ingerencji w prawo do poszanowania mieszkania to fizyczne wtargnięcie do mieszkania, inwigilacja wzrokowa, wytwarzanie hałasu przenikającego do wnętrza mieszkania [Hofmański 1995, 256]. Zdaniem Komitetu Praw Człowieka czynność przeszukania domu powinna mieć miejsce jedynie w przypadku prowadzenia sprawy karnej i być podporządkowana wyłącznie celowi pozyskania dowodu [Daranowski 1993, 208].

Następne wyszczególnione w art. 17 Paktu prawo - prawo poszanowania korespondencji oznacza, iż korespondencja powinna być doręczana pod wskazany adres bez przetrzymywania, otwierania, czytania, czy zapoznawania się z jej treścią w inny sposób¹⁹. Celem ochrony korespondencji w rozumieniu omawianego przepisu jest uniemożliwienie przejścia przekazywanych tymi drogami wiadomości przez osoby nieuprawnione oraz zapewnienie dotarcie informacji do adresata.

Komitet Praw Człowieka podkreślał, iż wymóg zgodności z art. 17 Paktu oznacza, że nienaruszalność i poufność korespondencji powinna być zagwarantowana tak *de iure* jak i *de facto* [Michalska 1994, 120; Daranowski 1993, 208]. Ochrona korespondencji obejmuje nie tylko listy i przesyłki pocztowe, ale również wszelkie inne sposoby komunikowania się ludzi, takie jak łączność telefoniczna, telefaksowa, telegraficzna, komputerowa, czy radiowa. Możliwe formy ingerencji w prawo poszanowania korespondencji to między innymi podsłuch telefoniczny, czy nielegalne wykorzystanie częstotliwości fali radiowej [Hofmański 1995, 256].

Jako ostatnie przepis art. 17 Paktu wymienia prawo do czci i dobrego imienia. Dobra te stanowią faktycznie nie tyle element prawa do prywatności, co raczej jego źródło, jak i zresztą źródło wszelkich innych praw człowieka. Ustalenie czym jest cześć i dobre imię człowieka zważywszy na mnogość i różnorodność koncepcji nie jest

¹⁸ Uwagi ogólne Komitetu Praw Człowieka z dnia 23 marca 1998 r. [Michalska 1994, 119]

¹⁹ Tamże

sprawą prostą, stąd rozważania w tej materii zostaną pozostawione na uboczu [Sobczak 2005, 45].

Cześć i dobre imię w kontekście prawa do prywatności rozumiane być może jako prawo do bycia postrzeganym w określony sposób, a więc jako prawo do sprawowania kontroli nad informacjami dotyczącymi danej osoby (autonomii informacyjnej).

OCHRONA PRAWA DO PRYWATNOŚCI W AKTACH PRAWNYCH RADY EUROPY

Na gruncie europejskim ochrona praw człowieka stała się przedmiotem działalności Rady Europy. Podstawowym aktem prawnym, który reguluje omawiane kwestie jest Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r.²⁰ (dalej jako Konwencja). Wykonywanie funkcji związanych z kontrolą przestrzegania Konwencji powierzono dwóm organom sądowniczym: Europejskiej Komisji Praw Człowieka (utworzonej w 1954 r.) oraz Europejskiemu Trybunałowi Praw Człowieka (utworzonemu w 1959 r.). Obecnie działa jedynie Europejski Trybunał Praw Człowieka (dalej jako ETPC)²¹.

Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności stanowi europejski wzór w zakresie kształtowania praw człowieka, w tym również prawa do prywatności.

Artykuł 8 ust. 1 Konwencji stanowi, iż każdy ma prawo do poszanowania swego życia prywatnego i rodzinnego, swego mieszkania i swej korespondencji. Prawo do prywatności ujęte w powyższym artykule obejmuje zatem takie elementy jak: poszanowanie życia prywatnego, rodzinnego, mieszkania i korespondencji²². To

²⁰ Konwencja została przyjęta w Rzymie w dniu 4 listopada 1950 r. i weszła w życie z dniem 3 września 1953 r.

²¹ Europejska Komisja Praw Człowieka, która badała dopuszczalność skarg wnoszonych w sprawie naruszeń postanowień Konwencji przestała działać na podstawie Protokołu 11, uchwalonego w dniu 11 maja 1994 r. [Biszyta 2002, 824]

²² „Art. 8. Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. 1. Każdy ma prawo do poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego, swojego mieszkania i swojej korespondencji.

2. Niedopuszczalna jest ingerencja władzy publicznej w korzystanie z tego prawa, z wyjątkiem przypadków przewidzianych przez ustawę i koniecznych w demokratycznym społeczeństwie z uwagi na bezpieczeństwo państwowe, bezpieczeństwo publiczne lub dobrobyt gospodarczy kraju, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwom, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób.”

wyliczenie dóbr podlegających ochronie nie obejmuje, jak to miało miejsce w przypadku Międzynarodowego Paktu Praw Politycznych i Obywatelskich, prawa do ochrony przed zamachami na cześć i dobre imię człowieka.

Zdaniem niektórych autorów brak tego sformułowania oznacza, iż Konwencja nie obejmuje swoim zasięgiem ani czci, ani dobrego imienia [Mielnik 1996, 32-33].

Inni znawcy przedmiotu wyjaśniają natomiast, z czym należy się zgodzić, iż wymienione w art. 8 Konwencji elementy prawa do prywatności nie stanowią katalogu zamkniętego i należy przyjąć, że prawo do prywatności obejmuje również inne prawa nie sformułowane *expressis verbis* w Konwencji (w tym cześć i dobre imię), a których treść można ustalić odwołując się do innych instrumentów międzynarodowych przyjętych przez Radę Europy [Michalska 1994, 120]. Pogląd ten znalazł potwierdzenie w orzecznictwie ETPC, który w orzeczeniu z dnia 3 lutego 2000 r.²³ wskazał, iż w ochronie ustanowionej omawianym przepisem znajduje się również cześć i dobre imię człowieka.

Zawarte w art. 8 Konwencji elementy prawa do prywatności, tj. prawo do poszanowania życia prywatnego, rodzinnego, mieszkania oraz korespondencji winny być rozumiane w ten sam sposób jak przez art. 17 ust. 1 Międzynarodowego Paktu Praw Politycznych i Obywatelskich [Hofmański 1995, 256]. Jak słusznie zauważa L. Wildhaber, te cztery pojęcia różnią się od siebie, ale jednocześnie łączą, w pewien sposób pokrywając się [Wildhaber 1996, 123]. Współzależność praw wymienionych w art. 8 Konwencji powoduje, że jeden czyn może stanowić naruszenie jednocześnie kilku praw, które wchodzą w zakres prawa do ochrony prywatności.

Badając orzecznictwo organów sądowniczych Rady Europy pod kątem naruszeń prawa do prywatności można wskazać, że za naruszenie pierwszego z wymienionych w art. 8 Konwencji prawa - prawa do poszanowania życia prywatnego - uznano między innymi penalizowanie intymnych stosunków homoseksualnych²⁴,

²³ Orzeczenie z dnia 3 lutego 2000 r. w sprawie Aslan przeciwko Malcie, wszystkie powołane orzeczenia ETPC

²⁴ Np. orzeczenia z dnia 22 października 1981 r. w sprawie Dudgeon przeciwko Wielkiej Brytanii (skarga nr 7525/76); z dnia 26 października 1988 w sprawie Norris przeciwko Irlandii (skarga nr 10581/83); z dnia 22 kwietnia 1993 r. w sprawie Modinos przeciwko Republice Cypryjskiej (skarga nr 15070/89); z dnia 21 października 2004 r. w sprawie M. Woditschka i W. Wilfling przeciwko Austrii (skargi nr 69756/01 i 6306/02), z dnia 3 lutego 2005 r. w sprawie F. Ladner przeciwko Austrii (skarga nr 18297/03).

wydalenie z wojska z powodu orientacji homoseksualnej²⁵, wymaganie od osoby chcącej zmienić płeć udowodnienia konieczności zabiegów mających na celu tę zmianę²⁶, odmowę dokonania w akcie urodzenia zmian dotyczących płci²⁷, przechowywanie danych osobowych bez możliwości ich zmiany przez osobę, której te dane dotyczą²⁸, przechowywanie próbek biologicznych i profili DNA²⁹, poddanie przymusowemu leczeniu [Nowicki 2006], czy stosowanie kar cielesnych wobec ucznia w szkole³⁰.

Z kolei za naruszenie prawa do ochrony życia rodzinnego Trybunał Praw Człowieka przyjął m.in. oddanie dziecka do adopcji bez wiedzy lub zgody naturalnych rodziców³¹, wydalenie imigrantów „drugiego pokolenia”³², uniemożliwienie uznania dziecka przez jego biologicznego ojca³³, ograniczeniu osobie homoseksualnej prawa do adopcji dziecka³⁴, wprowadzenie czasowego zakazu zawarcia małżeństwa przez osobę, która już była kilkakrotnie żonata i rozwiedziona³⁵.

²⁵ Np. orzeczenia z dnia 23 lutego 1999 r. w sprawie J. Smith i G. Grady przeciwko Wielkiej Brytanii (skarga nr 33985/96); z dnia 5 września 2000 r. w sprawie J. Beck, H. Copp i K. Bazeley przeciwko Wielkiej Brytanii (skargi nr 48535/99, 48536/99, 48537/99).

²⁶ Orzeczenie z dnia 12 czerwca 2003 r., sprawa Van Kück przeciwko Niemcom (skarga nr 35968/97), za M.A. Nowicki: Europejski Trybunał Praw Człowieka – przegląd orzecznictwa (kwiecień – czerwiec 2003 r.), Pal. 2003, nr 9-10, s. 179.

²⁷ Patrz orzeczenia z dnia 17 października 1986 r., sprawa Rees przeciwko Wielkiej Brytanii (skarga nr 9532/83); z dnia 27 września 1990 r., sprawa Cossey przeciwko Wielkiej Brytanii (skarga nr 10843/84); z dnia 25 marca 1992 r., sprawa B. przeciwko Francji (skarga nr 13343/87).

²⁸ Np. orzeczenie z dnia 26 marca 1987 r., w sprawie Leander przeciwko Szwecji (skarga nr 9248/81); z dnia 7 lipca 1989 r. w sprawie Gaskin przeciwko Wielkiej Brytanii (skarga nr 10454/83).

²⁹ Np. orzeczenie z dnia 4 grudnia 2008 r., w sprawie Marper przeciwko Wielkiej Brytanii (skarga nr 30562/04).

³⁰ Np. orzeczenie z dnia 25 marca 1993 r., w sprawie Costello-Roberts przeciwko Wielkiej Brytanii (skarga nr 13134/87), szerzej L. Wildhaber: Prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego – najnowsze orzecznictwo dotyczące art. 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Część II, Pal. 1996, nr 3-4, s. 147.

³¹ Orzeczenie z dnia 26 maja 1994 r. w sprawie Keegan przeciwko Irlandii (skarga nr 16969/90), szerzej L. Wildhaber: Prawo do poszanowania... Część II, op. cit., s. 141.

³² Np. orzeczenia z dnia 18 lutego 1991 r. w sprawie Moustaquim przeciwko Belgii (skarga nr 12313/86), z dnia 26 marca 1992 r. w sprawie Beldjoudi przeciwko Francji (skarga nr 12083/86); z dnia 13 lipca 1995 r. w sprawie Nasri przeciwko Francji (skarga nr 19465/92), więcej M.A. Nowicki: Wokół Konwencji..., op. cit., s. 87 oraz L. Wildhaber: Prawo do poszanowania... Część II, op. cit., s. 145.

³³ Wyr. z dnia 27 października 1994 r. w sprawie Kroon przeciwko Holandii (skarga nr 18535/91).

³⁴ Np. orzeczenia z dnia 22 stycznia 2008 r. w sprawie E.B. przeciwko Francji (skarga nr 43546/02).

³⁵ Orzeczenie z 1987 roku w sprawie F. przeciwko Szwajcarii, podaję za A. Redelbach: op. cit., s. 167.

Ochrona prawa do poszanowania mieszkania oznacza, zdaniem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, ochronę nie tylko fizycznego obszaru życia osoby i rodziny, lecz także spokojnego cieszenia się tym obszarem. Tym samym naruszenie miru domowego nie ogranicza się do aktów takich jak nieuprawnione wtargnięcie do czyjegoś domu, ale uwzględnia także naruszenia niekonkretne i niefizyczne, takie jak hałas, emisje, odory i inne formy szkodliwego oddziaływania³⁶.

Stąd naruszeniem prawa do poszanowania mieszkania jest między innymi przekraczający dopuszczalne normy i trwający latami hałas oraz poważane zanieczyszczenie środowiska³⁷.

Warto dodać, że na gruncie Konwencji pod pojęciem „mieszkania” należy rozumieć także lokale zajmowane na podstawie umów cywilnoprawnych³⁸, lokale wykorzystywane do prowadzenia działalności zawodowej³⁹, a także pomieszczenia takie jak np. wozy cygańskie⁴⁰, czy cele więzienne⁴¹.

Naruszeniem prawa do poszanowania korespondencji jest każda forma cenzury, kontroli, zatrzymania czy opóźnienia doręczenia bądź wysyłki korespondencji, a także uniemożliwienie jej rozpoczęcia [Wildhaber 1996, 151]. Podkreślić jednak trzeba, że jakkolwiek pojęcie korespondencji w ujęciu art. 8 Konwencji należy rozumieć szeroko jeśli chodzi o metody komunikowania się, to jednak w świetle orzecznictwa strasburskiego ochrona ta jest zawężona tylko do tej korespondencji, która jeszcze nie dotarła do adresata. Choć w literaturze przedmiotu wskazuje się, że wyłączenie spod ochrony korespondencji już doręczonej nie znajduje oparcia w treści art. 8 Konwencji [Sakowicz 2006, 157], z czym należy się w zupełności zgodzić.

ETPC w swoich orzeczeniach zastrzegają, że aby dopuszczalna przez prawo krajowe ingerencja w prawo do prywatności mogła zostać uznana za zgodną z Konwencją, nie może ona być określona w sposób ogólnikowy, przepisy stanowiące podstawę ingerencji

³⁶ Orzeczenie z dnia 2 listopada 2006 r. w sprawie *Giacomelli przeciwko Włochom* (skarga nr 59909/00).

³⁷ Np. orzeczenia z dnia 9 grudnia 1994 w sprawie *López Ostra przeciwko Hiszpanii* (skarga nr 16798/90); z dnia 19 sierpnia 1998 r. w sprawie *Guerra i inni przeciwko Włochom* (skarga nr 14967/89); z dnia 22 maja 2003 r. w sprawie *Kyrtatos przeciwko Grecji* (skarga nr 41666/98).

³⁸ Np. orzeczenie z dnia 24 listopada 1986 r. w sprawie *Gillow przeciwko Wielkiej Brytanii* (skarga nr 9063/80).

³⁹ Np. orzeczenie z dnia 16 grudnia 1992 r. w sprawie *Niemietz przeciwko Niemcom* (skarga nr 13710/88), szerzej L. Wildhaber: *Prawo do poszanowania... Część II*, op. cit., s. 149.

⁴⁰ Orzeczenie z dnia 25 września 1996 r. w sprawie *Buckley przeciwko Wielkiej Brytanii* (skarga nr 20348/92)

⁴¹ Orzeczenie z dnia 17 maja 1969 r. w sprawie *K.H.W. przeciwko Niemcy* (skarga nr 2886/68), [Hofmański 1993, 337].

w prawo do prywatności powinny być jasne, przewidywalne i zapobiegające arbitralności postępowania uprawnionej władzy ingerującej w sferę prywatności⁴².

W odróżnieniu od Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych ONZ, Konwencja Europejska zawiera szczegółowe wskazanie kiedy i przez kogo prawo do prywatności może być ograniczane. Konwencja dopuszcza mianowicie ingerencję w prawo do prywatności pod czterema łącznie spełnionymi warunkami.

Po pierwsze, gdy ingerencja ta jest przewidziana przez prawo, *po wtóre*, gdy jest dokonywana w celu ochrony bezpieczeństwa państwowego lub publicznego, dobrobytu gospodarczego kraju, ochrony porządku i zapobieżenia wykroczeniom karnym, ochrony zdrowia i moralności oraz dla ochrony praw i wolności osób trzecich, *po trzecie*, gdy jest konieczna w demokratycznym społeczeństwie z uwagi na wyżej wymienione dobro i *po czwarte* wreszcie, gdy jest dokonywana przez władzę publiczną (art. 8 ust. 2 Konwencji). Inaczej zatem niż Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych ONZ, Konwencja uznaje, iż prawo do naruszenia prywatności przysługuje wyłącznie organom państwowym (Pakt milczy na temat komu owa ingerencja miałaby przysługiwać), a zatem ochrona horyzontalna tego prawa ma charakter absolutny [Hofmański 1995, 255].

W literaturze podnosi się, iż kryteria dopuszczalności ingerencji państwa w prawo do prywatności nie są jednak wystarczająco ostre i w celu skatalogowania dozwolonych ingerencji w prywatność należy sięgnąć do orzecznictwa organów sądowniczych Rady Europy, jednocześnie jednak zauważa się, że na podstawie wydanych dotychczas orzeczeń trudno określić wyraźny standard w dziedzinie ochrony prywatności, gdyż ma on charakter dosyć płynny i dynamiczny [Hofmański 1993, 327; Wildhaber 1996, 153].

W licznych orzeczeniach zarówno ETPC podkreślał, że ochrona wynikająca z art. 8 Konwencji oznacza nie tylko zakaz ingerowania państwa w prawo do prywatności, ale również rodzi obowiązek zapewnienia wszystkim jednostkom⁴³ tej ochrony przed naruszeniami ze strony innych podmiotów. Państwo powinno zatem nie tylko powstrzymywać się

⁴² Np. orzeczenia z dnia 4 lipca 2000 r. w sprawie Niedbała przeciwko Polsce (skarga nr 27015/95); z dnia 16 grudnia 1992 r. w sprawie Niemietz przeciwko Niemcom (skarga nr 13710/88); z dnia 25 marca 1992 w sprawie Campbell przeciwko Wielkiej Brytanii (skarga nr 13590/88); z dnia 24 kwietnia 1990 r. w sprawie Huvig przeciwko Francji (skarga nr 11105/84); z dnia 24 kwietnia 1990 r. w sprawie Kruslin przeciwko Francji (skarga nr 11801/85); z dnia 2 sierpnia 1984 r. w sprawie Malone przeciwko Wielkiej Brytanii (skarga nr 8691/79).

⁴³ Zaznaczyć należy, że Konwencja ustanawia ochronę jednostki, a zatem nie tylko obywatela danego państwa, ale każdego człowieka, który znajduje się w obszarze oddziaływania danego państwa.

od ingerencji w prawa wskazane w art. 8 Konwencji, ale również ma obowiązek podejmować różne działania, aby nie dopuszczać do takiej ingerencji ze strony osób prywatnych⁴⁴.

PRAWO DO PRYWATNOŚCI W SYSTEMIE UNII EUROPEJSKIEJ

Unia Europejska jest organizmem stosunkowo młodym, gdyż powołano ją do życia zaledwie w 1992 roku, ale ponieważ jest ona niejako sukcesorem nie tylko idei i myśli, lecz również prawa organizacji mocno już zakorzenionych w systemie europejskim, tj. Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali, Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej i Europejskiej Wspólnoty Energii Atomowej, omawiając prawo do prywatności w ustawodawstwie Unii Europejskiej nie można pominąć kwestii kształtowania się prawa do prywatności w systemach tych organizacji.

W momencie zawiązywania trzech wyżej wymienionych organizacji, tj. w latach pięćdziesiątych ubiegłego wieku, w ich traktatach założycielskich nie uwzględniono aspektu ochrony praw podstawowych. Jest to uzasadnione okolicznością, że Wspólnoty powstawały jako organizacje o charakterze *stricto* gospodarczym, ich pierwszoplanowym zadaniem było stworzenie reguł wspólnego rynku, a nie regulacja praw jednostek [Kornobis-Romanowska 2001, 11].

Na mocy traktatu założycielskich Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali powołano jednak do życia Trybunał Sprawiedliwości⁴⁵ jako wspólnotowy organ sądowniczy, mający stać na straży przestrzegania prawa, w tym również praw człowieka.

⁴⁴ Przykładem tego może być orzeczenie ETPC z dnia 12 czerwca 2008 r., w którym Trybunał wskazał, że na państwie ciążyą pozytywne obowiązki związane ze skutecznym poszanowaniem życia prywatnego i rodzinnego. Obowiązki te mogą obejmować przyjęcie środków w sferze relacji między jednostkami (orzeczenie z dnia 12 czerwca 2008 r. w sprawie Bevacqua przeciwko Bułgarii (skarga 71127/11)). Tak również w orzeczeniu z dnia 15 listopada 2007 r. w sprawie Pfeifer przeciwko Austrii (skarga 12556/03), w którym Trybunał uznał, że państwo powinno chronić jednostki przed nadmierną ingerencją dziennikarzy w życie prywatne. Por. też orzeczenie, w którym Trybunał uznał, iż państwo winno zapewnić jednostkom stosowną ochronę przed publikacją zdjęć o charakterze prywatnym (nawet jeżeli dotyczy to osoby publicznej), orzeczenie z dnia 24 września 2004 r. w sprawie von Hannover przeciwko Niemcom (skarga nr 59320/00).

⁴⁵ Trybunał Sprawiedliwości na mocy układów o wspólnych instytucjach z dnia 25 marca 1957 r. oraz Protokołu o statucie Trybunału Sprawiedliwości z 1957 r. objął jurysdykcją sprawy wszystkich trzech Wspólnot. W 1989 roku przy Trybunale utworzono Sąd I Instancji, którego orzecznictwo dotyczy spraw dotyczących osób fizycznych i prawnych. Zauważyć należy, że Trybunał Sprawiedliwości jest organem niezależnym zarówno od państw członkowskich, jak i pozostałych instytucji oraz organów wspólnotowych. Działa on

Ponieważ Wspólnoty europejskie nie wypracowały swojego katalogu praw człowieka w sprawach spornych odwoływano się do katalogu praw człowieka zawartego w poszczególnych konstytucjach krajowych. Decydującym w tej sprawie było orzeczenie Federalnego Trybunału Konstytucyjnego RFN z 29 maja 1974 r. (tzw. Solange I) przyjmujące, iż kontrola zgodności aktów prawnych organów Wspólnot z katalogiem praw podstawowych gwarantowanym w konstytucji ma być prowadzona tak długo, jak długo Wspólnoty nie stworzą własnego, wiążącego (przyjętego przez Parlament Europejski) katalogu praw podstawowych odpowiadającego katalogom narodowym [Hambura, Muszyński 2001, 214].

Katalog taki nie został uchwalony jeszcze przez długie lata, jednak poszczególne prawa człowieka, w tym prawo do prywatności, stały się przedmiotem zainteresowania organów Wspólnot.

Zainteresowanie prawami fundamentalnymi wykazywał w szczególności Parlament Europejski, który podczas prac nad uchwaleniem Karty Praw Pacjenta, wydał w 1984 r. rezolucję wskazującą, że w katalogu praw pacjenta należy wymienić między innymi prawo do poszanowania życia prywatnego⁴⁶.

W 1989 r. Parlament Europejski uchwalił też Deklarację Praw i Wolności Podstawowych⁴⁷, w której wśród praw podstawowych wymieniono w art. 6 i 7 prawo prywatności i ochrony rodziny. Nie jest to jednak dokument prawnie wiążący.

W 1986 r. Wspólnoty zawarły umowę międzynarodową (a więc dokument wiążący strony) zwaną Jednolitym Aktem Europejskim⁴⁸. Dokument ten stanowił modyfikację aktów założycielskich Wspólnot, a jego preambuła włączyła do prawa europejskiego obowiązek poszanowania praw człowieka zdefiniowanych w Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r.

Na Konwencję powołuje się również kolejna umowa międzynarodowa modyfikująca traktaty założycielskie Wspólnot, a mianowicie Traktat o Unii Europejskiej

w imieniu Wspólnot Europejskich i w interesie poszanowania prawa wspólnotowego. Jego wyroki są niepodważalne i wiążące dla sądów państw członkowskich.

⁴⁶ Art. 3 n) Rezolucji Parlamentu Europejskiego z dnia 19 stycznia 1984 r. w sprawie Karty Praw Pacjenta

⁴⁷ Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 12 kwietnia 1989 r. w sprawie przyjęcia Deklaracji Praw i Wolności Podstawowych, OJ Nr C 120/52.

⁴⁸ Jednolity Akt Europejski - JAE (Single European Act) podpisano 17 lutego 1986 r. w Luksemburgu i 28 lutego 1986 r. w Hadze. [Barcz, Koliński 1991]

z Maastricht. Artykuł F ustęp 2 tego Traktatu stanowi, iż Unia szanuje prawa podstawowe, zagwarantowane w Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, podpisanej w Rzymie 4 listopada 1950 r.⁴⁹.

Jednocześnie pojawiła się koncepcja, wedle której Unia Europejska powinna wręcz przystąpić do Konwencji. Trybunał Sprawiedliwości w opinii z dnia 28 marca 1996 roku⁵⁰ uznał jednak, że zgodnie z prawem wspólnotowym przystąpienie takie nie jest możliwe [Mik 2000, 451; Czapliński 2002, 54].

Opinia ta wzmocniła jednak dążenia do opracowania własnego, wspólnotowego katalogu praw podstawowych. Powstało polityczne żądanie, aby katalog ten został sporządzony na piśmie i uwzględnił upływ czasu, ewolucję prawa oraz pojawienie się nowych gałęzi nauki i technologii w prowadząc np. standardy ochrony danych osobowych, biotechnologii, ochrony środowiska itp. [Hambura, Muszyński 2001, 220].

W latach 1996-98 Komisja Europejska przygotowała trzy raporty na temat respektowania praw fundamentalnych w działaniach Unii. W konkluzjach zaproponowano utworzenie specjalnej Dyrekcji Generalnej lub centrum monitoringu praw człowieka, co jednak nie spotkało się z pozytywną reakcją państw członkowskich [de Burca 2001, 126].

W 2001 r. doszło do proklamowania aktu Unii Europejskiej, który nie tylko ogólnikowo powoływał się na prawa człowieka, ale próbował dokonać ich egzemplifikacji, dokumentem tym była Karta Praw Podstawowych (dalej jako Karta)⁵¹.

Ponieważ jednak pierwotnie nie rozstrzygnięto mocy obowiązującej tego aktu, traktowano go jako dokument bez mocy wiążącej o charakterze wyłącznie politycznym [Menkes 2001, 25; Drzewicka 2004, 74; Szejna, Kosicki <http://...>], czy jak to stwierdzono na szczycie Rady w Nicei, „deklarację moralności europejskiej”⁵².

⁴⁹ W dniu 2 października 1997 roku Traktat z Maastricht został zmieniony przez Traktat Amsterdamski, między innymi w ten sposób, że w artykule F zmieniono ustęp 1, dodając zasadę poszanowania praw człowieka. [Kornobis-Romanowska 2001, 61] [Malinowska 2004, 55]

⁵⁰ Opinia Trybunału Sprawiedliwości z dnia 28 marca 1996 roku, nr 2/94, ECR 1996, s. 1579.

⁵¹ Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej została podpisana 7 grudnia 2000 r. w Nicei i ogłoszona w dniu 26 lutego 2001 r. wraz z Traktatem Nicejskim, a następnie w dniu 12 grudnia 2007 r. w Strasburgu (Dz.Urz. C Nr 303, s. 1 oraz Dz.Urz. UE C z 2010 r. Nr 83, s. 389).

⁵² Na szczycie w Nicei zdecydowano również o utworzeniu Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej (APP), która rozpoczęła działalność na początku marca 2007 r. Agencja, stosująca w swojej działalności normy zawarte w Karcie Praw Podstawowych, pełni rolę ekspercko-doradczą na rzecz unijnych instytucji

Dopiero w 2007 r. Traktatem Lizbońskim (zwanym Traktatem Reformującym)⁵³ zdecydowano, że Karcie zostanie nadana moc wiążąca i zacznie obowiązywać od 1 stycznia 2009 r. (pod warunkiem, że wszystkie państwa członkowskie Unii Europejskiej ratyfikują Traktat Lizboński).

W katalogu praw zawartych w Karcie znalazł się artykuł zatytułowany: „Poszanowanie życia prywatnego i rodzinnego” (art. 7 Karty). W przepisie tym wyszczególnia się takie prawa jak prawo poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, domu oraz prawa komunikowania się⁵⁴.

Przepis powyższy stanowi niejako odpowiednik omawianego już art. 8 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, z tym, że uwzględniając rozwój technologiczny, określenie „korespondencja” zostało zastąpione w Karcie określeniem „komunikowanie się”. Wymienione prawa mają zatem takie samo znaczenie i zakres jak i odpowiadające im prawa zawarte w Konwencji.

Osobno Karta (w art. 8) wymienia prawo do ochrony danych osobowych⁵⁵, czego nie czyni Konwencja, jednak ponieważ organy Unii Europejskiej wielokrotnie zajmowały się sprawą ochrony prawa do prywatności w związku z gromadzeniem i przetwarzaniem danych osobowych⁵⁶, uznano, że zagadnienie to wymaga również

i państw członkowskich w zakresie prawa wspólnotowego. Wyniki jej działalności publikowane będą w raportach tematycznych.

⁵³ Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską podpisany 13 grudnia 2007 r. w Lizbonie (Dz.Urz. UE C Nr 306, s. 1) jest umową międzynarodową zakładającą m.in. reformę instytucji Unii Europejskiej. Ma wejść w życie 1 stycznia 2009 r., o ile zostanie ratyfikowana przez wszystkie strony, a dokumenty ratyfikacyjne zostaną złożone w depozycie rządu Włoch.

⁵⁴ „Art. 7. Karty Praw Podstawowych. Każdy ma prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, domu i komunikowania się.

⁵⁵ „Art. 8. Karty Praw Podstawowych. 1. Każdy ma prawo do ochrony danych osobowych, które go dotyczą. 2. Dane te muszą być przetwarzane rzetelnie w określonych celach i za zgodą osoby zainteresowanej lub na innej uzasadnionej podstawie przewidzianej ustawą. Każdy ma prawo dostępu do zebranych danych, które go dotyczą i prawo do dokonania ich sprostowania. 3. Przestrzeganie tych zasad podlega kontroli niezależnego organu.

⁵⁶ Wydając w tym zakresie liczne akty prawne, w tym Dyrektywę 95/46/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 24 października 1995 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w zakresie przetwarzania danych osobowych i swobodnego przepływu tych danych (Dz.Urz. UE L 1995 Nr 281 s. 31), Dyrektywę 97/66/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 grudnia 1997 r. dotyczącą przetwarzania danych osobowych oraz ochrony prywatności w sektorze telekomunikacyjnym (Dz.Urz. UE L 1998 Nr 24, s. 1), która następnie została zastąpiona Dyrektywą 2002/58/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 lipca 2002 r. dotyczącą przetwarzania danych osobowych oraz ochrony prywatności w sektorze łączności elektronicznej (dyrektywa o prywatności i łączności elektronicznej) (Dz.Urz. UE L 2002 Nr 201, s. 37). Dyrektywy te stawiają państwom członkowskim

wyodrębnienia w treści Karty. Należy uznać, że art. 8 Konwencji stanowi *lex specialis* względem jej art. 7, a prawo do ochrony danych osobowych nie jest odrębnym prawem od prawa do ochrony prywatności, lecz jako jego element został po prostu uwypuklony w osobnym artykule.

PODSUMOWANIE

Reasumując powyższe rozważania należy dojść do wniosku, że na gruncie prawa międzynarodowego definicję prawa do prywatności, która nadawałaby się do celu postawionego na wstępie niniejszego opracowania można zbudować poprzez wylczenie elementów składowych tego prawa. Akty prawa międzynarodowego wespół z dorobkiem orzecznictwem międzynarodowych trybunałów pozwala na wskazanie, że elementami prawa do prywatności są w szczególności:

- prawo do nietykalności osobistej,
- prawo do ochrony życia rodzinnego,
- prawo do nienaruszalności mieszkania,
- prawo do wolności i ochrony tajemnicy komunikowania się,
- prawo do autonomii informacyjnej.

Lista ta ma charakter uniwersalny i winna znaleźć odzwierciedlenie w każdej gałęzi prawa, również w prawie karnym procesowym. Powyższe zestawienie wyodrębnionych elementów prawa do prywatności powinno zostać „skonfrontowane” z przepisami regulującymi postępowanie karne, tak aby uzyskać odpowiedź na pytanie: jak poszczególne elementy prawa do prywatności mogą być naruszane w postępowaniu karnym, a tym samym, które z tych obszarów wymagają w tym postępowaniu zastosowania szczególnych środków ochrony.

Jak już wcześniej wspomniano, ramy niniejszego opracowania nie pozwalają na taką analizę, jednak nawet intuicyjnie można wskazać, że prawo do prywatności będzie zagrożone w związku z takimi instytucjami procesowymi jak kontrola korespondencji, utrwalanie rozmów, przeszukanie osoby i mieszkania, obowiązek poddania się oględzinom i badaniom lekarskim.

Warto jeszcze raz podkreślić, że środki ochrony przed naruszeniami prawa do prywatności powinny płynąć z ustawy, albo przynajmniej powinno się dać je

wymóg zapewnienia stosownej ochrony danych osobowych, a także, aby dane te mogły być przekazywane wyłącznie do państw, które zapewniają „adekwatny” poziom ochrony prywatności.

z ustawy wyinterpretować, a im więcej ustawa tych środków przewiduje, tym bardziej realna staje się realizacja oznaczonych praw i interesów. Jednostka, której prawa osobiste naruszono, powinna korzystać z maksimum możliwych prawnych środków obrony przed takim naruszeniem.

SPIS LITERATURY

- Barcz J., Koliński A.: *Jednolity Akt Europejski. Zagadnienia prawne i instytucjonalne*, Warszawa 1991.
- Biszyga A.: *Europejski system ochrony praw człowieka. Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, pod red. B. Banaszak, A. Preisner, Warszawa 2002
- de Burca G.: *The drafting of the European Union Charter of Fundamental Rights*, *European Law Review*, 2001, nr 26 (2).
- Daranowski P.: *Międzynarodowa ochrona praw obywatelskich i politycznych in statu nascendi - Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych*, Łódź 1993.
- Drzewicka B.: *Nowy kierunek myślenia. Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (w:) Ochrona praw jednostki*, pod red. Z. Brodeckiego, rozdział III, Warszawa 2004.
- Czapliński W.: *Zarys prawa europejskiego*, Warszawa 2002.
- Gilas J.: *Refleksje na temat Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka jako wspólnego ideału do osiągnięcia (w:) Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, materiały sesji zorganizowanej w Toruniu w dniu 24 października 1998 r.*, pod red. B. Gronowskiej, Toruń 1999.
- Hambura S., Muszyński M.: *Karta Praw Podstawowych z komentarzem*, Bielsko-Biała 2001.
- Hofmański P.: *Europejska Konwencja Praw Człowieka i jej znaczenie dla praw karnego materialnego, procesowego i wykonawczego*, Białystok 1993.
- Hofmański: *Prawo do poszanowania prywatności (art. 17 Paktu i art. 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka) a rozwiązania polskiego prawa karnego materialnego i procesowego (w:) Standardy praw człowieka a polskie prawo karne*, pod red. J. Skupińskiego, Warszawa 1995.
- Jasudowicz T.: *„Nasza Europa” w odpowiedzi na zadanie „wspólny standard do osiągnięcia”. W pięćdziesięciolecie Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z 1948 r. (w:) Materiały Jubileuszowego Spotkania Colloquia Thorunensia*, pod red. B. Gronowskiej, Toruń 1999.
- Jasudowicz T.: *Ochrona danych. Standardy europejskie. Zbiór materiałów*, Toruń 1998
- Jung H.: *Zasada jawności w postępowaniu karnym RFN*, *Przegląd Prawa Karnego* 1988, t. 14.
- Kański L.: *Prawo do prywatności, nienaruszalności mieszkania i tajemnicy korespondencji (w:) Prawa człowieka. Model prawny*, pod red. R. Wieruszewskiego, Warszawa 1991
- Koper R.: *Jawność rozprawy głównej a ochrona prawa do prywatności w procesie karnym*, Warszawa 2010.

- Kornobis-Romanowska D.: Europejska Konwencja Praw Człowieka w systemie prawa Wspólnot Europejskich, Warszawa 2001
- Kuźniar R.: Prawa człowieka, prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe, Warszawa 2002.
- Lach A.: Granice badań oskarżonego w celach dowodowych. Studium w świetle reguły *nemo se ipsum accusare tenetur* i prawa do prywatności, Toruń 2010
- Malinowska I.: Prawa człowieka i ich ochrona międzynarodowa, Warszawa 2004
- Menkes J.: Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej a konstytucja Europy, Studia Europejskie 2001, nr 2.
- Michalska A.: Katalog praw człowieka (w:) Prawa człowieka a policja. Problemy teorii i praktyki, Legionowo 1994.
- Michalska A.: Komitet Praw Człowieka, kompetencje, funkcjonowanie, orzecznictwo, Warszawa 1994.
- Michalska A.: Podstawowe prawa człowieka w prawie wewnętrznym a paktów praw człowieka, Warszawa 1976.
- Mielnik Z.: Prawo do prywatności. Zagadnienia wybrane, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 1996, z. 2.
- Mik C.: Europejskie prawo wspólnotowe. Zagadnienia teorii i praktyki, Warszawa 2000, t. 1.
- Nowicki M.A.: Europejska Konwencja Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 2005, Kraków 2006.
- Nowicki M.A.: Europejski Trybunał Praw Człowieka – przegląd orzecznictwa (kwiecień – czerwiec 2003 r.), Pal. 2003, nr 9-10.
- Nowicki M.A.: Europejski Trybunał Praw Człowieka, Łódź 1999.
- Resich Z.: Międzynarodowa ochrona praw człowieka, Warszawa 1981.
- Safjan M.: Prawo do ochrony życia prywatnego (w:) Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona, pod red. L. Wiśniewskiego, Warszawa 1997
- Sakowicz A.: Prywatność jako samoistne dobro prawne (*per se*), PiP 2006, z. 1, s. 27. Na temat pojęcia „prywatności” por. również J. Sobczak: Prawo do prywatności jako jedna z instytucjonalnych gwarancji konstytucyjnej zasady godności człowieka, Przegląd Politologiczny 2005, nr 1, s. 50.
- Sobczak J.: Godność człowieka i prawo do prywatności w orzecznictwie TK (w:) Nowa Konstytucja czy nowe państwo? Państwo, bezpieczeństwo, gospodarka, pod red. A.J. Madery, T. Służaka, Kraków 2005.
- Sobczak J.: Prawo do prywatności a wolność słowa i druku (w:) Podstawowe problemy stosowania Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Raport wstępny, pod red. K. Działochy, Warszawa 2004.
- Sut P.: Ochrona prywatności a bezpieczeństwo jednostki, Gdańskie Studia Prawnicze 2002, t. IX.
- Symonides J.: Międzynarodowa ochrona praw człowieka, Warszawa 1977.

- Szejna A., Kosicki A.: Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej i jej znaczenie dla Polski i Europy, wersja elektroniczna http://www.kartaprawpodstawowych.org.pl/karta_praw_srodki_broszura.pdf, data ost. spr. 11.10.2008 r.
- Wawrzyniak J.: Prawo do prywatności. Zarys problematyki, Warszawa 1994.
- Whitman J.Q.: The Two Western Cultures of Privacy: Dignity Versus Liberty, The Yale Law Journal 2004, vol. 113, nr 6.
- Wieruszewski R.: Reforma systemu ochrony praw człowieka ONZ – Rada Praw Człowieka, Biuletyn PISM 2005, nr 94.
- Wildhaber L.: Prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego – najnowsze orzecznictwo dotyczące art. 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Część I, Pal. 1996, nr 1-2.
- Wildhaber L.: Prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego – najnowsze orzecznictwo dotyczące art. 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Część II, Pal. 1996, nr 3-4.
- Zgryzek K.: Konflikt interesów publicznego i prywatnego a publiczność rozprawy w procesie karnym, Przegląd Prawa Karnego 1991, nr 17.

RIGHT TO TO AN INDIVIDUAL'S PRIVACY AND A CRIMINAL TRIAL

Abstrakt. The present article addresses the issue of infringement of the right to privacy that can occur in criminal proceedings. It is noted that there is a clash between two interests, public and private interest. This former manifests itself in the maintenance of public order, crime prevention and punishment of their perpetrators, whilst ensuring the public information on the progress and results of the ongoing criminal proceedings. The latter interest - private, is expressed in right to the protection of private and family life, honor and good name and the right to make decisions about one's personal life. The confrontation of these two interests often leads to relinquishing one of them because in each country the legislature properly balancing the private interest against the public interest has to decide whether and to what extent prevent interference in the privacy of individuals. Thus, the direction and scope of concessions are problematic concessions. The starting point for the considerations in this regard must be defining the content of the "right to privacy". The research problem which was approached in the present study was an attempt to fulfill the concept of "right to privacy" with individual designations indicating risk areas. To obtain a collection of such designates which are universal of nature, the author referred to achievements of the international law. Heterogeneity of this law has imposed the need to discuss the right to privacy separately for each of the legislative centers of the international system. Therefore, the right to privacy in the legal system of the United Nations, the Council of Europe the European Union was separately discussed. In this way a list of elements of the right to privacy should be "confronted" with the rules governing criminal proceedings in order to subsequently obtain the answer to the question of how the individual elements of the right to privacy may be violated in the criminal proceedings and thus, which of these areas require special protection measures. It should be emphasized that measures to protect against violations of the right to privacy should result from the act and should be clear and unambiguous.

The more the law provides for such measures, the more real the enforcement of rights and interests becomes. An entity whose personal rights were violated should use the maximum possible legal means of defense against such violation.

Key words: privacy, criminal trial, law, protection of the rights

Tekst złożony w redakcji kwiecień 2014

Przyjęto do druku październik 2014